

KLASIFIKASI VARIAN MIRIEK (VM): BUKTI INTEGRASI LINGUISTIK

SITI HAJAR MOHAMMED
Universiti Kebangsaan Malaysia
sitihajarmohammed@yahoo.com

*RAHIM AMAN **
Universiti Kebangsaan Malaysia
tuntas@ukm.edu.my

SHAHIDI A. H.
Universiti Kebangsaan Malaysia
zedic@ukm.edu.my

**Penulis Koresponden*

ABSTRAK

Penelitian ini adalah satu usaha ke arah mengklasifikasi sub etnik varian bahasa Miriek di Miri, Sarawak. Klasifikasi merupakan tugas penting yang kedua selepas tugas merekonstruksi yang kedua-duanya merupakan tugas penting dalam bidang linguistik bandingan sejarahawi. Kajian ini menggunakan pendekatan kualitatif untuk mendeskripsikan variasi kebahasaan yang terdapat di Kampung Bakam, bahagian Miri Selatan, melalui kaedah perbandingan untuk meneliti dan melihat bentuk hipotesis purba Bahasa Miriek (BMkP). Dalam kajian ini, kaedah rekonstruksi dan klasifikasi dalaman diaplikasikan dengan melihat kepada kriteria perbandingan lima sub etnik VM yang bersumberkan daripada satu bahasa yang sama. Berdasarkan data-data perbandingan yang dilakukan antara BMkP dengan sub etnik VM menunjukkan bahawa terdapat beberapa fonem BMkP yang masih dikekalkan (retensi) serta adanya yang telah mengalami perubahan (inovasi) dalam sub etnik VM. Perubahan dan ciri-ciri ini merupakan elemen penting dalam usaha untuk melakukan klasifikasi. Hasil dapatan data memperlihatkan sub etnik VM tidaklah begitu terpisah jauh daripada BMkP dan hal ini dapat membantu menjelaskan hubungan kekerabatan antara sub etnik VM dengan bantuan menggunakan gambar rajah untuk melihat keterikatannya dalam memupuk hubungan integrasi sesama VM.

Kata kunci: Inovasi; klasifikasi; linguistik sejarahawi; retensi; varian Miriek

CLASSIFICATION OF MIRIEK VARIANT (VM): PROOF OF LINGUISTIC INTEGRATION

ABSTRACT

This study is an effort to classify the sub-ethnic of the Miriek language variant in Miri, Sarawak. Classification is the second most important task after the reconstruction task which is both an important task in the field of historical comparative linguistics. This study employs a qualitative method to describe the linguistic variation in Kampung Bakam, South of Miri, through the comparison method to check and see the hypothesis form of proto Miriek language (BMkP). In this study, the method of reconstruction and internal classification is applied by looking at the comparison criteria of five VM sub-ethnic sourced from the same language. Based on the comparison data between BMkP and VM sub-ethnic shows that there are some BMkP phonemes that are still maintained (retention) and that have undergone changes (innovation) in VM sub-ethnic. These changes and characteristics are an important element in the effort to do classification. Findings of the data show that VM sub-ethnic is not so far apart from BMkP and this can explain the kinship relationship between VM sub-ethnic using diagrams to see its attachment in fostering integration relationships among VM.

Keywords: Innovation; classification; historical linguistics; retention; Miriek variant

PENGENALAN

Klasifikasi adalah berkaitan tentang hubungan antara semua bahasa dan berusaha untuk mengelompokkan semua bahasa yang berkerabat mengikut kadar kekerabatannya (Rahim 2008: 171). Corak klasifikasi ini ditentukan melalui aspek persamaan yang merujuk kepada pengekaln atau retensi sesama dialek yang menyatu di bawah satu rumpun bahasa, misalnya dialek-dialek Melayu dalam wilayah yang bersatu di bawah rumpun bahasa Melayu. Manakala, perbezaan pula menggambarkan perubahan atau inovasi. Elemen persamaan antara satu dialek dengan dialek yang lain boleh wujud pada pelbagai aspek linguistik iaitu sama ada aspek fonetik (segmen), fonologi (fonem, alofon, proses fonologi), morfologi (morfem, alomorf, proses morfologi), sintaksis (kosa kata, binaan ayat), dan semantik (makna ungkapan). Begitu juga halnya dengan elemen perbezaan. Perbezaan yang menyerlahkan kepelbagaian unsur bahasa dalam dialek itu disebabkan oleh pelbagai faktor yang lazimnya melibatkan aspek sosial dan geografi (Shahidi A.H et al., 2016).

Usaha untuk membandingkan bahasa-bahasa turunan, khususnya dalam rumpun Austronesia sudah lama dijalankan. Ia memerlukan penggunaan kaedah-kaedah tertentu dalam kerja-kerja perbandingan ataupun pengelompokan bahasa. Umumnya terdapat dua pendekatan besar dalam perbandingan bahasa iaitu pendekatan bandingan kualitatif dan kuantitatif. Kedua-dua pendekatan ini bertujuan untuk mengadakan perbandingan antara bahasa untuk menemukan kesamaan-kesamaan antara bahasa. Kedua-dua pendekatan ini berasaskan kerja atau prinsip kesepadanan bunyi.

Namun, dalam kajian ini kaedah yang digunakan adalah kaedah kualitatif yang dikenali juga sebagai kaedah perbandingan tradisional oleh James Collins 1997, 1999 yang sudah lazim digunakan oleh para sarjana seperti Robert Blust, Bernd Nothofer, K.A Adelaar dan lain-lain.

Kaedah ini adalah dengan membandingkan ciri linguistik misalnya dalam kajian ini adalah aspek fonologi sub etnik VM dengan membina perangkat kesepadanan (korespondensi) bunyi hasil daripada perbandingan kata-kata sekognat bagi membolehkan penentuan bentuk bahasa purba dilakukan (Keraf, 1984). Perbandingan tersebut akhirnya dapat mengesan, mengenal pasti dan mencungkil dari aspek ciri retensi (pengekalan) dan inovasinya (perubahan) yang terjadi. Melalui ciri-ciri ini seterusnya dapat melakukan klasifikasi atau pengelompokan dalam mengetahui hubungan jauh-dekat bahasa yang dibandingkan.

OBJEKTIF DAN KEPENTINGAN

Kajian ini membincangkan berkaitan objektif yang keempat iaitu mengklasifikasi sub etnik Varian Miriek (VM). Objektif terakhir ini dipaparkan selepas ketiga-tiga objektif sebelumnya berjaya dilaksanakan iaitu mendeskripsikan fonologi Bahasa Miriek, merekonstruksi fonem purba Bahasa Miriek serta merekonstruksi leksikal purba Bahasa Miriek. Usaha klasifikasi sub VM ini sekaligus dapat menentukan bagaimana hubungan keterikatan atau hubungan jauh dekat antara sub etnik VM.

Aspek morfologi yang wujud dalam bahasa juga boleh dimanfaatkan untuk menentukan sejauh mana hubungan kekerabatan antara etnik yang wujud dalam satu rumpun bangsa yang besar. Seperti kajian oleh Rahim Aman et al., (2014) telah membuktikan bagaimana aspek morfologi dapat menjawab jauh dekat hubungan kesepaduan antara dua bahasa yang berbeza iaitu Bahasa Melayu dan Iban, tetapi memiliki hubungan genetik dan fosil bahasa yang utuh. Justeru, kajian ini melihat dari aspek fonologi dan leksikal untuk melakukan klasifikasi berdasarkan kepada ciri retensi dan inovasi yang berlaku dalam sub etnik VM dengan BMkP. Kedua-dua ciri ini bertujuan untuk membuat pengesanan keakraban sesuatu varian berdasarkan ciri linguistik yang direfleksikan daripada bahasa purba.

Skop kajian ini adalah melibatkan penutur bahasa minoriti. Menurut Organisasi Pendidikan, Keilmuan dan Kebudayaan PBB (Unesco) telah merekodkan bahawa separuh daripada bahasa dunia akan pupus dan hilang dari dunia ini menjelang 2100. Naib Canselor Universiti Malaysia Sarawak (Unimas) Profesor Dato' Dr. Mohamad Kadim Suaidi mengesahkan bahawa bahasa di Asia turut termasuk dalam senarai bahasa yang bakal terancam kepupusan. Beliau bercakap pada Persidangan Antarabangsa Pengajian Bahasa (ICLS) pada 2017 yang memetik di Malaysia antara bahasa terancam pupus adalah seperti Kristang iaitu bahasa komuniti Portugis-Eurasian di Melaka, manakala di Sarawak, dua lagi bahasa terancam pupus ialah Kejaman dan Miriek. Manakala, bahasa Seru dan Lelak sudah dilaporkan pupus.

Oleh itu, perlu adanya kajian sebegini membantu hala tuju ke arah usaha pendeskripsian Bahasa Miriek secara empiris dan terarah yang mampu memerihalkan gejala dialektal dengan lebih tepat berdasarkan pada data tabii yang diperolehi secara praktikal di lapangan. Selain dapat memperkaya korpus (data mentah) peristilahan bahasa ini, dapat menambah jumlah dokumentasi dialek Melayu yang sedia ada serta menjadi nilai tambah kepada satu aspek bahan dokumentasi terarah kepada masyarakat bahasa Miriek yang masih ada menuturkan bahasa tersebut, ia juga sebagai satu usaha penting untuk mencungkil penutur golongan veteran yang masih ada untuk dijadikan bahan dokumen atau arkib penting yang boleh dirujuk pada masa akan datang atau sebagai rujukan kepada penutur pewaris bahasa Miriek yang sedia ada dalam usaha untuk mengekal dan memelihara bahasa yang mereka miliki.

Selain itu, Ketua Menteri Datuk Amar Abang Johari Tun Openg (2017) turut menyebut bahawa bahasa Tatau, Lugat, Narum, Sihan, Lahanan, Baketan dan Seru bakal terancam pupus dan diabaikan jika tiada sebarang langkah dan tindakan memeliharanya diambil segera. Beliau menyifatkan bahawa masanya sangat sesuai dan tepat membincangkan isu kepupusan bahasa dan budaya ini secara terbuka dan seterusnya usaha dan kerjasama memulihara serta memelihara bahasa dan budaya asli di wilayah ini ditangani secara seriusnya untuk mengelakkan bahasa minoriti ini diancam kepupusan. Oleh itu, satu langkah perlu dilakukan dengan penglibatan golongan belia. Seperti yang dipetik dalam Sarjit S et al., (2014) belia merupakan aset penting bagi sesebuah negara, penyertaan belia adalah kritikal sebagai pemacu utama dalam menyumbang bakat berkebolehan untuk menyokong keperluan sumber manusia dalam pembangunan ekonomi negara. Golongan belia perlu dilibatkan secara langsung dalam semua program pembangunan yang dianjurkan oleh pihak kerajaan. Mereka bukan hanya perlu terlibat dalam struktur pembangunan yang bersifat ekonomik semata-mata, malah mereka perlu didedahkan dengan aspek politik.

Terdapat hasil kajian menunjukkan bahawa persepsi yang positif ditunjukkan oleh belia di Malaysia ke atas praktis keadilan polisi kerajaan ke arah integrasi nasional (Dzuhailmi et al., 2015). Kajian tersebut mendapati sekurang-kurangnya dua perkara menyokong pandangan positif tersebut. Pertama, belia mempunyai maklumat yang betul mengenai polisi nasional. Kedua, keadilan polisi negara ke arah kewujudan integrasi etnik sememangnya dirasai dalam kalangan mereka. Keadilan polisi ke arah integrasi nasional turut diyakini mempunyai pertalian dalam agenda pemikiran belia. Oleh itu, penyertaan dan penglibatan golongan belia dalam kalangan etnik minoriti ini perlu diberi penekanan selain daripada sikap dan identiti (Sa'adiah Mat Alip, 2011) kerana belia-belia ini adalah merupakan pemangkin serta pewaris terhadap bahasa minoritinya pada masa akan datang.

Seterusnya, dengan adanya kursus hubungan etnik yang diperkenalkan sejak tahun 2006 di setiap Institusi pengajian tinggi (IPT) merupakan satu usaha untuk menangani masalah hubungan etnik yang sering menjadi isu dalam sesebuah pembangunan negara. Kursus ini sebagai medium sosial ke arah mewujudkan integrasi dalam kalangan etnik yang dari pelbagai latarbelakang budaya dan kepercayaan. Walaupun begitu, perbezaan etnik sudah tentu dapat mewujudkan perbezaan persepsi. Namun, adanya kursus seperti ini yang memberi pendedahan kepada golongan belia diharap dapat mengatasi jurang perbezaan tersebut dalam masa yang sama menerima perbezaan itu sebagai suatu yang unik dalam diri masing-masing.

Justeru, hubungan antara etnik dalam konteks interaksi sosial dapat dilihat menerusi usaha-usaha yang dilakukan oleh kerajaan menerusi kempen penerapan prinsip Rukun Negara, Dasar Bahasa dan Kebudayaan Kebangsaan, Dasar Ekonomi Baru, Dasar Perpaduan Nasional, sekolah wawasan dan Gagasan 1Malaysia (Marzudi Md Yunus et al., 2019). Hal ini penting kerana adanya kefahaman tentang hak-hak kepelbagaian kaum menurut perlembagaan malaysia sebagaimana yang telah disepakati dalam kontrak sosial setelah sekian lamanya.

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini menggunakan dua kaedah iaitu kaedah kajian kepustakaan dan kajian lapangan dengan menggunakan metode cakap (1995:94) iaitu teknik temubual berstruktur dan tidak berstruktur dengan memanfaatkan senarai daftar kata yang telah dilaksanakan dilapangan. Selain itu, kaedah pemerhatian ikut serta, teknik penceritaan dan analisa dokumen-dokumen lama telah dimanfaatkan bagi mendapatkan data leksikonnya. Dalam proses pengumpulan data, alat bantuan seperti alatan perakaman merupakan aset penting untuk merakam aktiviti perbualan dan cerita rakyat bagi

memudahkan proses penyemakan semula transkripsi secara langsung dengan menggunakan lambang fonetik antarabangsa (IPA), selain mendapatkan bentuk-bentuk morfologinya semasa sesi temu bual sedang berlangsung.

Dalam kajian ini, senarai daftar kata yang digunakan merupakan senarai kata yang telah digunakan oleh penyelidik Rahim Aman (2008) yang dijadikan sebagai asas dan telah diubahsuai supaya bersesuaian dengan masyarakat yang dikaji. Senarai kata ini terdiri daripada hampir 400 perkataan yang telah dibina, disusun dan disesuaikan berdasarkan kepada lapan bidang semantik (makna dalam kata) iaitu waktu, sistem bilangan, alam persekitaran dan warna, alat kelengkapan rumah tangga, istilah kekerabatan, kata ganti nama, anggota tubuh badan manusia serta haiwan dan keadaan persekitaran di kawasan kajian. Pengkaji turut menyediakan gambar-gambar sebagai contoh bagi membantu dan memudahkan informan memahami dan menyebut berdasarkan gambar tersebut.

Penutur bahasa yang dipilih merupakan informan lelaki yang merupakan penutur natif sub etnik varian bahasa yang mewakili lima varian yang diteliti bagi mengenal pasti bahasa utara Sarawak iaitu Bakong (BKG), Bakam (BKM), Dalek (DLK), Narom (NRM) dan Kiput (KPT) yang juga mewakili lima buah kampung iaitu Kampung Menjelin, Kampung Bakam, Kampung Rancah Ranza, Kampung Narum dan Kuala Tutoh. Pemilihan informan adalah berdasarkan kaedah yang sudah mantap yang diakronimkan iaitu NORM (*non-mobile, older, rural, males*) yang juga berasaskan kepada beberapa kriteria pemilihan dan pertimbangan yang melibatkan faktor fizikal seperti sihat tubuh badan, sempurna alat artikulasinya, waras pemikirannya, penduduk asal serta signifikan dari segi umurnya.

Data linguistik dianalisis berasaskan kepada pendekatan kaedah kualitatif dengan melakukan kaedah rekonstruksi dalaman bagi menerangkan bentuk tuturan kawasan kajian. Pemaparan hasil data melibatkan beberapa cara iaitu perumusan data menggunakan istilah teknikal linguistik serta menggunakan simbol atau lambang tertentu yang berkait rapat dengan istilah yang sesuai dengan kajian ini. Seperti fonologi, rekonstruksi, bahasa purba, kata kognat, retensi, inovasi, serta simbol seperti asterik (*) iaitu menandakan sesuatu fonem itu merupakan fonem proto atau purba, tanda kurung siku ([]) yang melambangkan bunyi tertentu yang tidak berstatus fonem, (∅) berubah menjadi kosong, (>) berubah menjadi, (//) mengapit unsur fonologi, (ç) konsonan palatal tidak bersuara dan sebagainya.

MIRIEK

Istilah etnik berasal daripada perkataan Yunani iaitu *ethnos* yang bermakna orang. Satu kumpulan etnik ditafsirkan secara sosial atas dasar ciri-ciri budayanya. Etnik juga boleh didefinisikan sebagai hubungan antara kelompok manusia yang mengamalkan budaya yang hampir seragam, termasuk adat resam, pakaian, bahasa dan kegiatan ekonomi. Konsep etnik berkaitan rapat dengan konsep-konsep ras dan bangsa. Dari segi bahasa, etnik boleh didefinisikan sebagai kaum atau bangsa. Dari segi istilah pula, etnik dilihat sebagai kelompok manusia yang ditentukan melalui perbezaan ciri-ciri budaya seperti adat resam, pakaian, bahasa, kegiatan ekonomi dan sebagainya. Menurut Kamus Dewan Edisi Keempat (2005: 402) etnik ialah berkenaan bangsa manusia; ia juga tidak memaksa perubahan terhadap kepercayaan agama atau membuang unsur etnik sesuatu kaum; masyarakat majmuk mempunyai kelompok etnik yang hidup berlainan, tetapi di bawah sistem politik yang sama.

Di Malaysia, orang Melayu, Cina, India, Kadazan, Melanau dan pelbagai lagi boleh dianggap sebagai etnik. Etnik pada dasarnya bersikap etnosentrik iaitu menganggap ciri-ciri budayanya sebagai wajar, betul dan lebih utama daripada budaya etnik lain yang dipandang rendah dan dianggap ganjil, berada di tahap rendah atau tidak normal. Etnisiti pula rasa kekitaan sesuatu kumpulan etnik tertentu dan etnik sering berbeza dalam ciri-ciri budaya seperti adat resam, pola keluarga, pakaian, orientasi politik, kegiatan ekonomi dan hiburan. Ini bererti wujudnya satu kebudayaan atau sub-budaya yang jelas di mana anggotanya merasa disatukan dengan satu sejarah, nilai, sikap dan tingkah laku yang sama.

Dalam kajian ini, sub etnik Miriek terdiri daripada lima sub etnik yang terdiri daripada Bakong (BKG), Bakam (BKM), Dalek (DLK), Narom (NRM) dan Kiput (KPT) yang juga mewakili lima buah kampung iaitu Kampung Menjelin, Kampung Bakam, Kampung Rancan Rancan, Kampung Narum dan Kuala Tutoh. Justeru, kajian ini melihat kepada lima sub etnik VM yang bertujuan untuk mencungkil aspek penting iaitu ciri perbezaan (inovasi) dan ciri persamaan (retensi) yang menentukan keamatan hubungan sesama bahasa kerabat yang dilihat dari sudut bahasa itu sendiri.

Namun, dalam topik klasifikasi ini, aspek penting yang dititikberatkan adalah inovasi kerana ciri inovasi mencerminkan keretakan keutuhan masyarakat penutur purba (Collins, 1986: 14). Ini bermaksud, inovasi bersama yang berlaku pada bahasa kerabat menggambarkan masyarakat bahasa tersebut telah mengalami perkembangan daripada bahasa purbanya. Apabila dua bahasa mengalami inovasi, tidak kira sama ada berbentuk inovasi penyatuan atau pemisahan, ia menjadi ukuran keterpisahan bahasa-bahasa tersebut. Hal ini menunjukkan bahawa hubungan diantara penutur semakin renggang atau saling faham yang menurun yang akhirnya menghasilkan dua bahasa yang berlainan. Misalnya, bunyi purba *r menjadi bunyi hentian glotis (ʔ) dalam bahasa Iban, dialek Melayu Bangka dan dialek Melayu Sarawak yang memperlihatkan wujudnya keretakan keutuhan masyarakat penutur bahasa yang berkenaan. Walaupun aspek retensi merupakan warisan linguistik daripada bahasa nenek moyang, namun ia tidak dapat dianggap sebagai bukti munasabah untuk menunjukkan hubungan erat antara dua atau lebih bahasa kerabat. Hal ini kerana retensi adalah milik umum seluruh rumpun bahasa yang diturunkan daripada bentuk purba rumpun bahasa tersebut (Collins 1986: 13). Fenomena ini juga dapat dijelaskan lagi dengan cabang gambar rajah pohon yang menunjukkan garis pemisah antara penutur bahasa tersebut.

INOVASI FONOLOGI DALAM VM

Dalam bidang linguistik sejarawi, sesuatu yang mengalami sebarang perubahan dikenali sebagai inovasi. Dalam kajian ini inovasi yang dicungkil adalah inovasi fonologi atau perselisihan fonetis yang berlaku antara BMkP dengan VM. Faktor inovasi bersama inilah merupakan elemen penting untuk diperhalusi bagi melakukan klasifikasi. Justeru, berdasarkan perbandingan yang dilakukan antara BMkP dengan VM telah wujud 30 ciri inovasi fonologi yang memisahkan antara sub etnik VM dengan BMkP yang dapat diringkaskan seperti Jadual 1 di bawah.

JADUAL 1. Inovasi Fonologi atau Perselisihan Fonetis BMkP dengan VM

No	BMkP	Posisi Kata	Inovasi Fonologi
1.	*-i-	Kata Akhir Tertutup	BMkP *-i- > [-ai-] dalam NRM; [-e-] dalam KPT; data lain kekal [-i-] dalam semua VM
2.	*-a-	Suku Kata Praakhir	BMkP *-a- > [-ə-] dalam NRM; [-e-] dalam KPT; data lain kekal [-a-] dalam semua VM
3.	*-ə-	Suku Kata Praakhir	BMkP *-ə- > [-e-] dalam KPT; [-i-] dalam BKG; [-a-] dalam DLK; data lain kekal [-ə-] dalam semua VM
4.	*-u-	Kata Akhir Tertutup	BMkP *-u- > [-o-] dalam BKM, BKG dan NRM; lain-lain kekal [-u-]
5.	*b-	Awal kata	BMkP *b- > [m-] dalam BKM; lain-lain kekal [b-]
6.	*-b-	Tengah kata	BMkP *-b- > [-v-] dalam NRM dan KPT; lain-lain VM [-b-]
7.	*-b	akhir kata	BMkP *-b > [ø] dalam KPT; [-b] lain-lain VM.
8.	*-d-	Tengah kata	BMkP *-d- > [-ɣ-] dalam DLK; [-r-] dalam KPT; lain-lain kekal [-d-]
9.	*-d	Akhir kata	BMkP *-d > [-t] dalam KPT; [-ʔ] dalam BKM; lain-lain kekal [-d]
10.	*-g-	Tengah kata	BMkP *-g- > [-k-] dalam KPT; lain-lain kekal [-g-]
11.	*-g	Akhir kata	BMkP *-g > [-ʔ] dalam KPT; lain-lain kekal [-g]
12.	*p-	Awal kata	BMkP *p- > [h-] dalam BKM; lain-lain VM [p-] BMkP *p- > [k-] dalam KPT; lain-lain VM [p-] BMkP *p- > [m-] dalam DLK dan KPT; lain-lain VM [p-]
13.	*t-	Awal kata	BMkP *t- > [s-] dalam DLK; lain-lain VM [t-]
14.	*-t	Akhir kata	BMkP *-t > [-tʃ] atau [-d] dalam BKM; lain-lain VM [-t] BMkP *-t > [-k] dalam DLK; lain-lain VM [-t] BMkP *-t > [-ʔ] dalam NRM; lain-lain VM [-t]
15.	*-k-	Tengah kata	BMkP *-k- > [-h-] dalam NRM; lain-lain VM [-k-]
16.	*-ʔ-	Tengah kata	BMkP *-ʔ- > [-t-] dalam BKG; lain-lain VM [-ʔ-]
17.	*-ʔ	Akhir kata	BMkP *-ʔ > [-k] dalam BKG dan KPT; lain-lain VM [-ʔ] BMkP *-ʔ > [-t] dalam DLK dan NRM; lain-lain VM [-ʔ] BMkP *-ʔ > [-h] dalam NRM; lain-lain VM [-ʔ]
18.	*dʒ-	Awal kata	BMkP *dʒ- > [tʃ-] dalam KPT; lain-lain VM [dʒ-]
19.	-tʃ	akhir kata	BMkP *-tʃ > [-tʃ] dalam BKM; [ø] dalam lain-lain VM
20.	*ɣ-	awal kata	BMkP *ɣ- > [ø] atau [r-] dalam KPT; [ɣ-] dalam lain-lain VM BMkP *ɣ- > [l-] dalam KPT; lain-lain kekal [ɣ-]

21.	*-y-	tengah kata	BMkP *-y- > [ø] atau [-r-] dalam KPT; [-y-] lain-lain VM
22.	*m-	Awal kata	BMkP *m- > [t-] dalam KPT; lain-lain kekal [m-]
23.	*-m	Akhir kata	BMkP *-m > [-y] dalam BKG; lain-lain kekal [-m]
24.	*n-	Awal kata	BMkP *n- > [t-] atau [l-] dalam KPT; lain-lain kekal [n-] BMkP *n- > [b-] dalam BKM; lain-lain kekal [n-]
25.	*ŋ-	Awal kata	BMkP *ŋ- > [n-] dalam KPT; lain-lain kekal [ŋ-]
26.	*-ŋ-	Tengah kata	BMkP *-ŋ- > [-l-] dalam BKG; lain-lain kekal [-ŋ-]
27.	*-ŋ	Akhir kata	BMkP *-ŋ > [-k] dalam BKG; lain-lain kekal [-ŋ]
28.	*-l-	Tengah kata	BMkP *-l- > [-ʔ-] dalam NRM; lain-lain kekal [-l-]
29.	*-l	Akhir kata	BMkP *-l > [-n] dalam KPT; lain-lain VM kekal [-l] BMkP *-l > [-t] dalam DLK; lain-lain kekal [-l]
30.	-ç	akhir kata	BMkP *-ç > [-ç] dalam BKM; [ø] dalam lain-lain VM

INOVASI LEKSIKAL BMkP DENGAN VM

Perbezaan yang terjadi sesama varian dalam BMkP boleh dilihat kepada elemen yang kedua menerusi aspek inovasi leksikal yang mengakibatkan terjadinya pemisahan antara BMkP dengan sub etnik VM. Jadual 2 di bawah menyenaraikan 16 item leksikal yang berubah dalam VM tertentu daripada bentuk purbanya iaitu BMkP berserta dengan penjelasannya.

JADUAL 2. Inovasi leksikal BMkP dengan VM

No	BM	BMkP	Inovasi	Sub Etnik VM
1.	'bulan'	*təka	>	KPT /bulin/.
2.	'hijau'	*biyʉʔ	>	KPT /gaduə/.
3.	'hutan'	*talud	>	BKG /məyan/ dan KPT /naw/.
4.	'laut'	*laut	>	KPT /dileiʔ/.
5.	'api'	*igun	>	KPT /sa:p/.
6.	'tikar'	*təpa	>	BKM /duəd ⁿ / dan DLK /duʔien/.
7.	'lipan'	*hanipal	>	DLK /akap ^m /.
8.	'bahu'	*aʔaw	>	KPT /bareh/.
9.	'telinga'	*taliŋa	>	KPT /dale/.

10.	'hati'	*ataj	>	BKG /uwek:/.
11.	'hidung'	*siɲud	>	KPT /ro ^w a/.
12.	'dagu'	*dʒəʔih	>	DLK /pəmuno/.
13.	'tangan'	*ɲan	>	BKM /bayeh/.
14.	'misai'	*sumid	>	BKM /patis/ dan KPT /gumej/.
15.	'pipi'	*piɲa	>	DLK /tipiey:/.
16.	'jari'	*yahaʔ	>	DLK /duye/ dan KPT /lama:t/.

Dalam kajian ini, senarai daftar kata leksikal adalah dibina berdasarkan kepada lapan bidang semantik. Antaranya terdapat empat kata yang merujuk kepada medan semantik 'waktu' yang telah direkonstruksikan iaitu 'petang', 'malam', 'bulan' dan 'tahun'. Namun begitu, dalam Jadual 2 di atas menunjukkan item nombor 1 iaitu kata 'bulan' dalam BMkP ditetapkan sebagai *təka; manakala dalam VM KPT adalah /bulin/ yang menggambarkan perubahan leksikal terjadi berbeza dengan VM yang lain.

Seterusnya, terdapat empat kata 'warna' yang telah direkonstruksikan iaitu kata 'putih', 'hijau', 'merah' dan 'kuning'. Daripada empat kata dasar 'warna' ini terdapat satu kata dasar yang menggambarkan perubahan leksikal pada item nombor 2 yang merujuk kepada kata 'hijau' dalam BMkP ialah *biyuʔ; manakala dalam VM KPT adalah /gadue/ yang tidak sekognat dengan VM yang dibandingkan.

Selain itu, perubahan leksikal kata di bawah medan semantik 'alam persekitaran' melibatkan tiga kata dasar yang merujuk kepada item nombor 3 hingga 5 dalam Jadual 2 iaitu kata dasar 'hutan' yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *talud; manakala dalam VM BKG /məyan/ dan KPT /naw/. Kata dasar 'laut' yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *laut; manakala dalam VM KPT /dileiʔ/. Begitu juga dengan kata dasar 'api' yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *igun; manakala dalam VM KPT /sa:p/ yang menggambarkan perubahan leksikal dengan VM yang lain.

Seterusnya, daripada empat kata dasar alat kelengkapan rumah tangga yang telah direkonstruksikan telah menggambarkan perubahan leksikal yang merujuk kepada item nombor 6 iaitu pada kata dasar 'tikar' yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *təpa; manakala dalam VM BKM /duedⁿ/ dan DLK /duʔien/ pula memiliki kata yang tidak sekognat dengan VM yang lain.

Selain itu, perubahan leksikal di bawah medan semantik kata 'haiwan dan anggota tubuh' melibatkan kata 'lipan' iaitu yang merujuk kepada item nombor 7 yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *haɲipal; manakala dalam VM DLK /akap^m/ memiliki kata yang tidak sekognat dengan VM yang lain.

Seterusnya, perubahan leksikal di bawah medan semantik kata ‘anggota tubuh manusia’ yang melibatkan 12 kata yang telah direkonstruksi telah menyerlahkan sembilan kata dasar yang mengalami perubahan leksikal tersebut. Leksikal kata tersebut merujuk kepada item no 8 hingga 16 pada Jadual 2 di atas. Kata dasar ‘bahu’ yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *aʔaw; manakala dalam VM KPT /bareh/. Kata dasar ‘telinga’ yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *taliŋa; manakala dalam VM KPT sebagai /dale/. Kata dasar ‘hati’ yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *ataj; namun, dalam VM BKG sebagai /uwek/. Kata dasar ‘hidung’ direkonstruksikan dalam BMkP sebagai *siŋud; namun VM KPT sebagai /ro^wa/ pula memiliki kata yang tidak sekognat dengan VM yang dibandingkan.

Seterusnya, kata dasar ‘dagu’ yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *dʒəʔih manakala, dalam VM DLK sebagai /pəmuno/. Kata dasar ‘tangan’ yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *ŋan yang diturunkan secara langsung dalam VM DLK, BKG dan NRM sebagai /ŋan/. Namun, berbeza dengan VM BKM sebagai /bayeh/ pula memiliki kata yang tidak sekognat dengan VM yang dibandingkan. Selain itu, kata dasar ‘misai’ yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *sumid. Manakala, VM BKM sebagai /patis/ dan VM KPT sebagai /guməj/ pula memiliki kata yang tidak sekognat dengan VM yang dibandingkan. Kata dasar ‘pipi’ yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *piŋa yang diturunkan secara langsung dalam VM NRM sebagai /piŋa/. Manakala, VM DLK sebagai /tipiey/. Kata dasar ‘jari’ yang direkonstruksikan dalam BMkP adalah sebagai *yahaʔ yang diturunkan secara langsung dalam VM BKG dan NRM sebagai /yahaʔ/. Manakala, VM DLK sebagai /duyē/ dan VM KPT sebagai /lama : t/ memiliki kata yang tidak sekognat dengan VM yang dibandingkan.

Berdasarkan kepada perbezaan yang terdapat pada 16 item leksikal di atas menunjukkan bahawa rekonstruksi leksikal pada lapan bidang semantik BMkP membuktikan bahawa BMkP tetap utuh wujud sebagai satu bahasa purba yang memiliki leksikalnya yang tersendiri. Sebagai bahasa turunan daripada BMkP, sudah tentunya sesetengah VM akan mewarisi secara langsung daripada bahasa purba tersebut.

KLASIFIKASI SUB ETNIK VM

Aspek klasifikasi ataupun dikenali juga sebagai pengelompokan merupakan tujuan penting bagi melihat bahasa turunannya. Ia merupakan tugas penting yang kedua selepas tugas pertama iaitu merekonstruksi yang mana kedua-duanya merupakan tugas penting dalam bidang linguistik bandingan. Kaedah klasifikasi dalaman yang digunakan dengan melihat kepada kriteria perbandingan hubungan sub etnik lima varian yang bersumberkan daripada satu bahasa yang sama telah berjaya menghasilkan ciri-ciri penting iaitu ciri-ciri retensi dan inovasi bersama. Retensi yang merujuk kepada pengekalan aspek linguistik tertentu manakala, inovasi merujuk kepada perubahan dalam aspek linguistik tertentu yang terjadi dalam sesebuah bahasa atau dialek. Justeru, aspek inovasi bersama yang perlu diperhalusi kerana ia dapat mencerminkan terjadinya perkembangan

dalam penutur masyarakat Miriek dari bahasa purbanya dan sekaligus dapat membantu dalam menentukan hubungan jauh-dekatnya antara bahasa Miriek yang dikaji.

Hasil dapatan linguistik yang diperoleh dapat menunjukkan bahawa kelima-lima sub etnik VM ini merupakan satu bahasa yang utuh dengan berkongsikan kepada ciri-ciri retensi (pengekalan) bersama. Namun, perkembangan yang berlaku berdasarkan kepada perubahan inovasi fonologi dalam Jadual 1 dan inovasi leksikal dalam Jadual 2 di atas membuktikan bahawa terjadinya pemisahan BMkP dengan bahasa turunannya iaitu VM. Namun, perkembangan yang terjadi kemudiannya memperlihatkan adanya ciri pemisahan atau perbezaan yang dapat direfleksikan dalam kelima-lima sub etnik VM ini. Pemisahan ciri perbezaan ini membolehkan usaha selanjutnya iaitu klasifikasi atau pengelompokan bahasa turunan dilakukan untuk melihat keamatan hubungan sesama bahasa tersebut. Dalam hal ini, klasifikasi varian BMkP ditentukan berdasarkan 30 inovasi fonologi atau perselisihan fonetis serta 16 inovasi leksikal yang muncul di dalamnya yang terjadi dalam kelima-lima varian Miriek di bahagian Selatan Sarawak, maka klasifikasi BMkP yang dapat digambarkan adalah seperti dalam rajah pohon 1 di bawah.

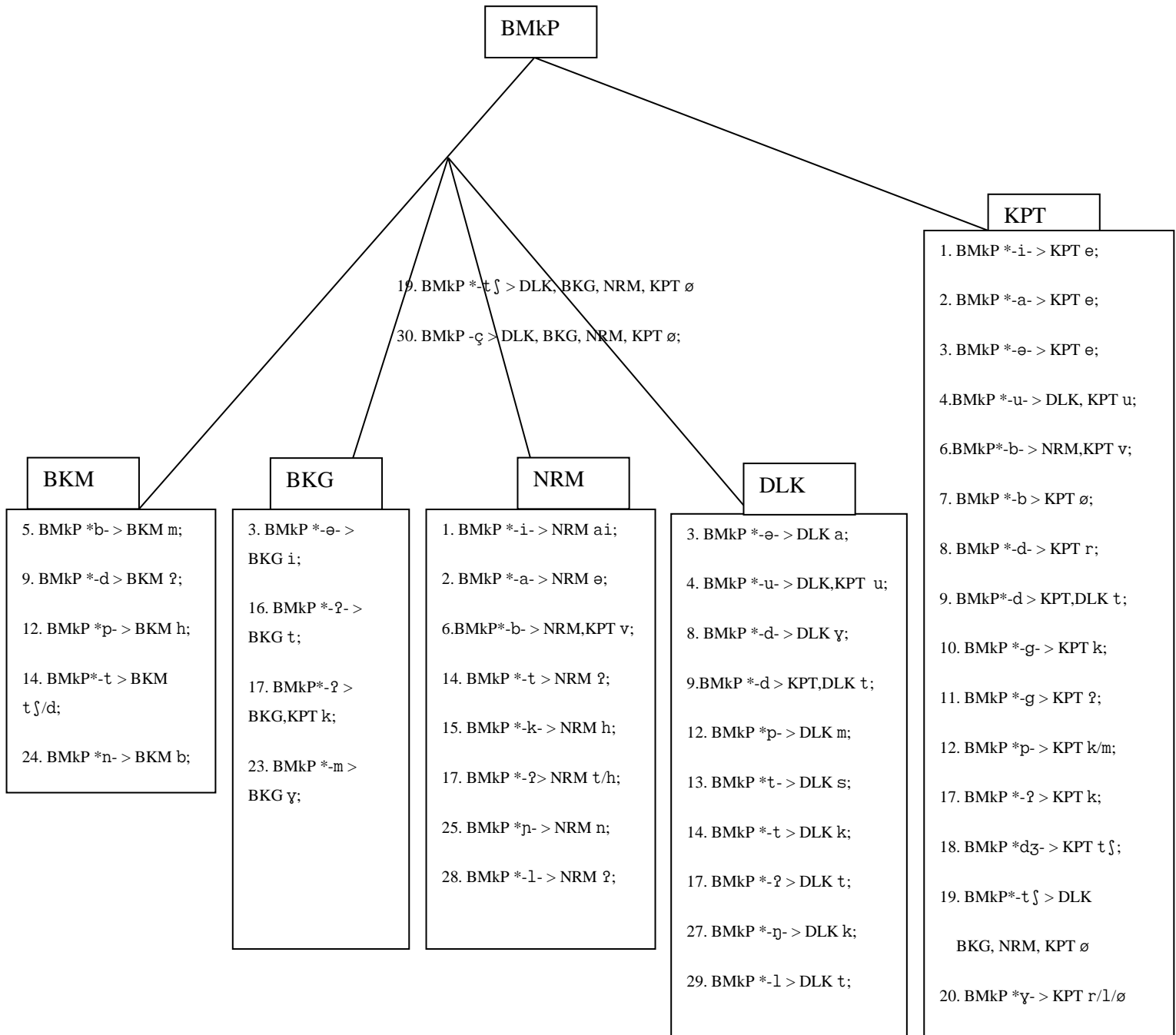
Berdasarkan rajah pohon di bawah, jelaslah bahawa perbezaan-perbezaan yang telah dipaparkan sama ada dalam bentuk inovasi fonologi mahupun inovasi leksikal antara VM menggambarkan bahasa tersebut terus berkembang. Sesungguhnya ciri-ciri pembeza yang diutarakan dapat menunjukkan bahawa setiap sub etnik VM masing-masing memiliki ciri inovasi iaitu VM BKM memiliki 5 inovasi fonologi diikuti oleh VM BKG memiliki 6 ciri inovasi, VM NRM 10 inovasi, VM DLK 12 inovasi serta VM KPT pula sebanyak 21 inovasi fonologi yang meletakkan VM KPT jauh kedudukannya daripada VM yang lain.

Hasil penelitian dijalankan, terdapat satu ciri yang paling ketara iaitu kewujudan batas tegas nasal merupakan satu ciri perselisihan fonetik khas yang dilihat wujud pada VM BKM. Namun begitu, kewujudan ciri ini tidak menyeluruh, iaitu hanya melibatkan beberapa etimon tertentu sahaja yang berakhir dengan konsonan letupan/plosif. Dalam hal ini, dapat dilihat bahawa deretan NVK# > NVK^N# iaitu adanya kewujudan bunyi nasal [m, n, ŋ] pada posisi akhir kata seperti contoh: 'melekat' /dukadⁿ/, 'menumbuk' /mukutⁿ/, 'pinggang' /iʔiekⁿ/, 'menembak' /nimilekⁿ/, 'balik' /mulekⁿ/, 'menggigit' /gutap^m/, 'minum' /məsap^m/. Selain itu, kehadiran konsonan palatal tidak bersuara [-ç] yang dilihat hadir hanya pada posisi akhir kata pada VM BKM sahaja. Manakala konsonan tersebut tidak ada pada mana-mana VM yang lain. Contohnya 'pisang' /hutaç/, 'kami' /amaç/ dan 'burung helang' /halakaç/.

Seterusnya, hubungan VM BKG, VM NRM dan VM DLK juga lebih rapat jika hendak dibandingkan dengan varian NRM kerana terdapat persamaan yang khusus iaitu berkongsi ciri inovasi pada item 17, 19 dan 30. Manakala, kedudukan VM KPT diletakkan jauh dari VM yang lain disebabkan ciri inovasi pemisah iaitu bunyi purba *[y] dikekalkan dalam VM NRM, BKG, DLK dan BKM pada semua posisi kata. Namun, bagi KPT ia mengalami inovasi iaitu *y berubah menjadi [r-] pada posisi awal dan tengah kata dan berubah menjadi [∅] pada posisi akhir kata yang telah diringkaskan pada item nombor 20 dan 21 pada jadual 1 di atas.

VM NRM dan VM DLK diletakkan bersebelah kerana masing-masing berkongsi inovasi bersama pada item nombor 14, 17, 19 dan 30. VM BKG diletakkan dalam garisan berbeza disebabkan inovasi pada item nombor 3, 16 dan 23 yang dimilikinya. Seterusnya VM NRM dibezakan atas inovasi pada item nombor 1, 2, 15, 25 dan 28. Manakala, VM DLK atas inovasi item bernombor 3, 4, 8, 9, 12, 13, 27 dan 29. Seterusnya, VM BKM pula dibezakan atas ciri item inovasi 5, 9, 12 dan 24 yang masing-masing membawa kepada pecahan garisan yang berbeza.

Biarpun kedudukan setiap varian diletakkan pada garisan masing-masing yang mewakili setiap varian berdasarkan kepada ciri inovasi pemisah yang telah diringkaskan pada jadual 1 diatas. Namun, kelima-lima varian masih di bawah cabang yang sama iaitu dibawah BMkP. Berdasarkan huraian di atas, jelaslah bahawa perbezaan-perbezaan yang telah diutarakan antara varian menggambarkan varian tersebut terus berkembang. Namun begitu, tidak dapat dinafikan lantaran dari perubahan masa dan keterpisahan geografi akhirnya muncul ciri-ciri inovasi dalam BMkP.



RAJAH 1. Klasifikasi Sub Etnik VM daripada BMkP

KESIMPULAN

Artikel ini telah memaparkan hasil klasifikasi terhadap BMkP dengan sub etnik VM yang diteliti berdasarkan kepada lima kawasan kajian yang menyentuh aspek klasifikasi dalaman yang dibandingkan antara kelima-lima VM dalam kajian ini. Klasifikasi ini berdasarkan kepada kewujudan inovasi fonologi atau perselisihan fonetis serta inovasi leksikal yang muncul dalam VM BKM, DLK, BKG, NRM dan KPT daripada bahasa purbanya iaitu BMkP. Perbandingan yang dilakukan antara BMkP dengan VM memperlihatkan terdapat beberapa fonem BMkP yang masih dikekalkan (retensi) dalam VM serta adanya beberapa fonem BMkP yang telah mengalami perubahan (inovasi). Hal ini menunjukkan bahawa berlakunya proses evolusi yang sekaligus dapat mengetahui perubahan yang terjadi dalam sejarah perkembangan VM dari induknya. Hasil daripada inovasi fonologi yang dapat dikesan dalam BMkP menunjukkan hubungan sejarawi antara VM dengan induknya iaitu BMkP. Perbandingan ini memperlihatkan VM tidaklah begitu terpisah jauh daripada BMkP. Namun, perselisihan yang muncul hanyalah bersifat fonetik dan ini telah dijelaskan dengan menggunakan gambar rajah pohon seperti dalam Rajah 1 di atas.

Kajian ini diharap dapat memberi gambaran asas mengenai BMkP iaitu bahasa hipotesis purba yang diandaikan wujud di Bahagian Selatan Miri pada masa dahulu. Secara ringkasnya, Walaupun terdapat perbezaan atau inovasi yang menjadi ciri pembeza, namun bahasa ini memiliki tahap hubungan yang cukup erat sehingga terlalu sukar untuk melakukan klasifikasi sesama varian tanpa bukti-bukti inovasi tersebut. Begitu juga dengan negara kita Malaysia yang merupakan negara yang terbentuk oleh masyarakat yang terdiri dari multi etnik yang berjaya menguruskan konflik antara kaum dengan baik. Oleh itu usaha ke arah pembinaan negara bangsa adalah menjadi agenda utama kerajaan untuk menyatukan semua etnik di bawah satu payung yang dikenali sebagai Bangsa Malaysia (Suhana Saad et al. 2012). Apa yang dihasratkan melalui Bangsa Malaysia ialah setiap individu akan mempunyai rasa kesepunyaan sebagai satu bangsa dalam sebuah negara iaitu Bangsa Malaysia dengan tidak meletakkan identiti diri mengikut ras dan etnik. Justeru, Bangsa Malaysia merupakan konsep yang mewakili semua ras dan etnik yang ada di Malaysia di bawah satu payung bangsa. Oleh itu, kita perlu mengambil dari sudut positif setiap perbezaan itu sebagai nilai tambah dan keunikan untuk menjadikan Malaysia sebagai negara yang cemerlang, gemilang dan terbilang.

RUJUKAN

- Adelaar, K. A. 1995. *Bahasa Melayik Purba; Rekonstruksi Fonologi dan Sebagian dari Leksikon dan Morfologi*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa dengan kerjasama Universiti Leiden.
- Asmah Hj. Omar. 1993. *Susur Galur Bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Asmah Haji Omar. 1994. Bahasa-bahasa Bumiputera di Sarawak. *The Sarawak Museum Journal*. 47(68), 145-158.
- Bibi Aminah Abdul Ghani & Abang Ahmad Ridzuan. 1993. Pengekalan dan Peralihan Bahasa Miriek: Satu Pemerhatian. *Jurnal Dewan Bahasa*. 37, 703-716.
- Blust, Robert A. 1972. Report of Linguistic Field Work Undertaken in Sarawak. *Borneo Research Bulletin*, 4(1), 12-14.
- Blust, Robert A. 1974. Proto-North Sarawak Vowel Deletion Hypothesis. Ph.D. Dissertation: Universiti of Hawaii.
- Blust, Robert A. 2002. Kiput Historical Phonology. *Oceanic Linguistics*. 41, 384-438.
- Collins, J. T. 1981. Ilmu Linguistik Sejarah: Asas, Kaedah dan Hasilnya. *Jurnal Dewan Bahasa*, 10 (25), 5-24.
- Collins, J. T. 1986. *Antologi Kajian Dialek Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Collins, J. T. 1997. Ilmu Linguistik: Perbandingan Teori dan Kenyataan. *Jurnal Dewan Bahasa*, 12, 1080-1087.
- Collins, J. T. 1999. *Wibawa Bahasa Kependidikan dan Kepelbagaian*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Dzuhailmi Dahalan, Haslinda Abdullah & Sulaiman Md. Yassin. 2015. Keadilan Polisi ke Arah Integrasi Nasional di Malaysia: Persepsi Generasi Baharu. *GEOGRAFIA Online TM Malaysia Journal of Society and Space*, 11 (6), 78-86.
- Kamus Dewan Edisi Keempat. 2005. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kandau Sidi. 2018. Bahasa Jatti Meirek Diancam Kepupusan. Dlm. Berita Harian Online, 14 Januari. (Atas talian). Muat turun 1 Ogos 2019 dari <https://www.bharian.com.my/berita/wilayah/2018/01/375242/bahasa-jatti-meirek-diancam-kepupusan>
- Keraf, Gorys. 1984. *Linguistik Bandingan Historis*. Jakarta: Penerbit PT Gramedia Pustaka Utama.
- Mahsun, M. S. 1995. *Dialektologi Diakronis: Sebuah Pengantar*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Marzudi Md Yunus, Zamree Abu Hassan & Mohammad Nazzri Ahmad. 2019. Tahap Kepercayaan Etnik Melayu Terhadap Etnik Lain dan Pengaruhnya Kepada Interaksi Sosial Penghuni Rumah Jenis Pangsapuri. *Jurnal Melayu*, 18 (2), 302-314
- Mohd. Tarmizi Hasrah, Shahidi A. H. & Rahim Aman. 2013. Inovasi dan Retensi dalam dialek Hulu Tembeling. *GEMA Online® Journal of Language Studies*. 13(3), 211-222.
- Norfazila Ab. Hamid. 2019. Inventori Fonem Dialek Melayu Jugra di Permatang Pasir. *Jurnal Melayu*, 18 (1), 29-42.
- Norfazila A. Hamid & Rahim Aman. 2016. Varian Melanau Sarawak: Tinjauan di Melanau Mukah. *Jurnal Melayu*, 15 (1), 99-112.
- Noriah Mohamed. 2001. Perbandingan Kuantitatif Bahasa Miri dengan Bahasa Melayu. *Jurnal Bahasa*, 12 (3), 378-397.
- Nothofer, B. 1993. Cita-cita Penelitian Dialek. Dlm. Farid M. Onn & Ajid Che Kob (Pnyt.). *Symposium Dialek: Penyelidikan dan pendidikan*. hlm. 165-200. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Rahim Aman. 2008. *Linguistik Bandingan Bahasa Bidayuhik*. Bangi: Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Rahim Aman, Muhammad Nur Latif & Shahidi A. H. 2014. Memupuk Perpaduan di Malaysia: Unsur-unsur Penyatuan di Sebalik Imbuhan Bahasa Iban Sarawak Purba. *GEOGRAFIA OnlineTM Malaysian Journal of Society and Space*, 10 (6), 187 – 205.
- Robert A. Blust. 1972. Report of Linguistic Field Work Undertaken in Sarawak. *Borneo Research Bulletin*, 4 (1), 12-14.
- Sarjit S. Gill, Mohd Razali Harun & Ahmad Tarmizi Talib. 2014. Komuniti Minoriti & Pembentukan Landskap Politik Lokal: Penglibatan Politik Belia Siam di Semenanjung Malaysia. *GEOGRAFIA Online Malaysian Journal of Society and Space*, 10 (2), 95-103.
- Sa'adiah Mat Alip. 2011. Sikap Bahasa dan Identiti: Kajian Kes Masyarakat Narum, Sarawak. *Jurnal Melayu*, 6, 57-72.
- Sather, Clifford A. 1979. Recent Studies of The Orang Miri. *Borneo Research Bulletin*, 11(2), 42-46.
- Shahidi A.H., Rahim Aman, Ab. Samad Kechot & Sharhaniza Othman. 2016. Penerokaan Bentuk Keterikatan Melayu Melalui Ragam Bahasa: Perbandingan Fonologi Melayu Sadong Sarawak dengan Melayu Semenanjung. *GEOGRAFIA Online TM Malaysia Journal of Society and Space*, 12 (11), 103-122.
- Suhana Saad, Ali Salman, Novel Lyndon, Selvadurai S, Zaimah R, Azima AM & Mohd Yusof Hussain. 2012. Krisis Politik Melayu dan Pembinaan Negara Bangsa. *GEOGRAFIA Online TM Malaysia Journal of Society and Space*, 8 (9), 39-45.
- Tunku Zainah Tunku Ibrahim. 1978. Malay Ethnicity in Sarawak: The Case of The Orang Miri. Tesis Sarjana Sains Kemasyarakatan, Universiti Sains Malaysia.
- Tunku Zainah Tunku Ibrahim. 1982. The Mirek: Islamized Indigenes of Northwestern Sarawak. Part One. *Contributions to Southeast Asian Ethnography*, 1, 3-18.

Biodata Penulis:

Siti Hajar Mohammed adalah pelajar doktor falsafah di Pusat Kajian Bahasa, Kesusasteran dan Kebudayaan Melayu, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, UKM. Penyelidikannya adalah tentang penentuan bentuk fonem purba Bahasa Miriek menggunakan kerangka disiplin ilmu linguistik sejarawi melalui kaedah perbandingan.

Rahim Aman (PhD) adalah Profesor di Pusat Kajian Bahasa, Kesusasteran dan Kebudayaan Melayu, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, UKM. Kepakaran beliau dalam bidang linguistik bandingan sejarawi dan dialektologi.

Shahidi A. H. (PhD) adalah Prof. Madya di Pusat Kajian Bahasa, Kesusasteran dan Kebudayaan Melayu, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, UKM. Bidang pengkhususan beliau ialah fonetik akustik dan dialektologi Melayu.